

LEHEL GYÖRGY

[HTTPS://RADIOMUSIC.HU/2023/11/24/ZENEKARI-NAPLO-10/](https://radiomusic.hu/2023/11/24/zenevari-naplo-10/)

**(Budapest, 1926. február 10. – Budapest, 1989. szeptember 25.)
Kossuth-díjas karmester.**

I. FEUER MÁRIA LEHEL GYÖRGY PORTRÉ¹

Őszintén remélem, hogy az olvasó nem tekinti tolakodásnak, ha személyes-szubjektív megjegyzésekkel kezdem írásom, ha ezúttal mellőzöm a szokványos (és elengedhetetlen) mentegetőzést: e szűkre szabott keretek között nem vállalkozhatom portré megrajzolására, csupán rögzíteni szeretném a karmester gondolatait 1973 tavaszán, amikor sok év kiemelkedő művészi munkássága, itthoni és külföldi sikerei után Kossuth-díjat kapott. Lehel Györgynagyszerű beszélgető-partner és nem a leghálásabb riportalany. Szívesen és oldottan beszél addig, amíg úgy érzi, nem a nyilvánosság számára szól. Jóformán minden szava azt bizonyítja, hogy a világjáró karmester nemcsak szakterületén művelt, hanem rendkívül érzékeny valamennyi művészet alkotásai iránt; sokoldalú érdeklődésével és tájékozottságával, a művészetek integritásának megvalósulását példázza. Amikor utoljára a „nyilvánosság előtt” beszélgettünk, azt mondta, nem érzi igaznak a személyéhez tapadt legendát, az új magyar zeneapostoliterjesztését, mert csak a ritkán születő jó műveket dirigálja szívesen, öt év óta érdeklődése vajon csökkent, vagy fokozódott?

¹ Muzsika, 1973/6.

– Ha az embernek ideje lenne rá, hogy „másik énje” kívülállóként szemlélje önmagát, néha mulatságosnak találhatná, hogyan változik az érdeklődése. Művek, stílusok, kifejezésmódok, amelyek mellett eddig elment, egyszerre izgatni kezdik. Egyszer csak múlhatatlanul szükségét érzi, hogy a nagy Bach-alkotásokat sorra megszólaltassa, vagy Mahler után Csajkovszkijt és Vaughan Williams-t adjon elő. Most megint nagy kedvem van a mai zenéhez, valószínűleg azért, mert olyan kiváló darabokkal vagyok körülveve, mint Durkó Ady-kantátája, Halotti beszéde, Szöllőssy Musica per Orchestrája.

A Szöllőssy-művet kiemelkedő alkotásnak tartom, ezért határoztuk el még a mű bemutatása előtt – s hasonló esetre még nemigen volt példa –, hogy a Rádiózenekar amerikai turnéjára magunkkal visszük.

– *Őszintén szólva nem egészen értem, hogyan férhet meg egymás mellett érdeklődésében például Bach, Csajkovszkij és a mai zene?*

— Én meg azt nem értem, hogy az emberek egy része miért állítja önmagát ilyen választás elé: akinek a Kunst der Fuge tetszik, az nem szeretheti Puccinit. Azt hiszem, ezek a mesterséges dilemmák ostobaságok. A Bohémélet első felvonásának fináléját például nemcsak szakmai szempontból tartom zseniálisnak, hanem ma is ugyanúgy meghatódom rajta, mint amikor először hallottam. Az ilyen remekművek kétségtelenül a nagy tömegekhez szólnak, és éppen azért is remekművek, mert hatásuk lenyűgöző. Csajkovszkij előadásában mostanában éppen az izgat, hogyan lehetett úgy megszólaltatni, hogy megszabaduljon azoktól az ál- és műérzelmektől, amelyeket korának stílusa aggatott rá, s amelyek a későbbi tolmácsolásokban szinte egyeduralkodóvá váltak és elfedték ennek a nagy mesternek nemességét, őszinteségét.

– *Ezek szerint minden jó zenét szívesen dirigál?*

– Minden jó zenét szívesen befogadok. De másként hallgatói és másként előadói minőségemben. Amit szeretek meghallgatni (persze ez is változik a pillanat hatása alatt), azt még nem biztos, hogy el is dirigálnám. De a Rádió jóvoltából olyan kivételes helyzetben vagyok, hogy minden zenei álmomat megvalósíthatom, hogy olyan programokat állíthatok össze, amilyenekhez kedvet érzek. S ez azért nagy előny, mert a külföldi fellépések műsorait jó előre rögzíteni kell, így az időközben feltámadt vágyakat ott nem mindig lehet kielégíteni.

– *A tévé bérletben legutóbb éppen Csajkovszkij V. Szimfóniájának magyarázatával a laikusok körében is nagy sikert aratott: nyilvánvalóan azokhoz akart és tudott szólni, akik még nem tartoznak a rendszeres*

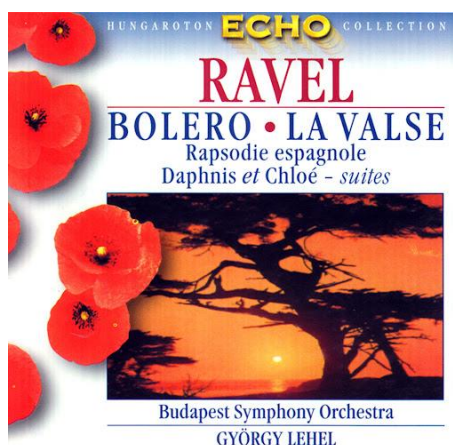
zenehallgatók, koncertekre járók táborába. Véleménye szerint mennyire lehet eredményes az ilyen magyarázó törekvés?

– Először is el kell oszlatni azt a tévhitet, amely szerint a zenét csak az szeretheti, aki érti, hiszen csakis az érthet hozzá, aki hosszú évekig tanulta, törvényszerűségeivel foglalkozott, akinek ez a mestersége. Nem valamiféle megérttetésre kell tehát törekedni, hanem arra, hogy bevonjuk az embereket a muzsika élvezetének körébe. Hamisnak tartok minden igyekezetet, amely költői-szép szavakkal a társművészetek segítségére számít, amely hasonlatokkal operál, egyszerűen zenén kívüli eszközökkel akarja hozzáférhetővé tenni a zenét. Hiszen ha szavakkal el lehetne mondani, amiről „szól”, akkor az vers lenne, ha le lehetne festeni, akkor kép lenne. Bele kell törődni, hogy amit zenével mondanak el, azt semmiféle más módon nem lehet kifejezni. A laikus közönséget formai jelenségekkel nem lehet terhelni: ha azt mondjuk, ez a téma itt és itt, így és így tér vissza, akkor valószínűleg semmit sem hall meg a zene egészének folyamatából, csak a téma visszatérését várja lázasan. Inkább belülről, a zene saját eszközeivel kellene érzékeltetni, hogy a zenealkotás egy logikus, magasrendűen absztrakt teremtő folyamat eredménye, hogy végül is a hallgató megértse: akkor „érti” a muzsikát, ha kinyitja önmagát, ha szabadon hagyja hatni magára, ha érzelmi szférái reagálnak rá. Az előadóművészek talán azért vállalkozhatnak a „magyarázó” feladatra, mert valóban ismerik a műveket, s így nem kell az „olyan, mint a ...” hamis eszközeihez folyamodniuk. Hiszen: a zene, mint minden művészet – csoda. S ha elfogadjuk a szerelem megmagyarázhatatlanságát, miért nem törődünk bele a művészetébe? És azt hiszem, ahogyan a megértést, úgy a művészet szeretetét sem lehet erőltetni. Hiába papoljuk, hogy gazdagabbá tesz élvezete – aki nem élte át Rachel halálában Thomas Mann-nál az iróniával ötvözött fájdalom élményét, az soha nem tudja meg, soha nem hiszi el, mit vesztett (hacsak nem érezte meg ezt a hangulatot Mahler I. Szimfóniájában).

– Ez a megállapítása – azt hiszem – csak azokra érvényes, akik elutasítják a művészet olykor fáradtsággal járó megszeretésének élményét. De igen sokan azt sem tudják, mi az, amiért érdemes küzdeniük, amit érdemes megismerniük.

– A művészi értékre való nevelés természetesen nagyon fontos, s ezért nem becsülhetjük eléggé azt, amit Kodály a gyerekek, a felnövő generáció érdekében tett, s amit ma már szinte természetesnek tartunk. Pedig éppen a Muzsika nem túlságosan felemelő eredményekről tanúskodó sajtóvitája igazolja, hogy a „felnőtt”, felelős beosztású vezetők sem orientálódnak a művészetek értékei között. Az érték fogalmát pedig – más területen – ismerik. Szomorúnak találom, hogy olyan lapok nem méltatták válasza a maguk körkérdését –, tehát nem

tartják fontosnak a zene szerepét – amelyknél magától értetődő lenne a művészetek egyenlő joga. (Volt közöttük olyan is, amelynek főszerkesztője egyébként gratulált a Kossuth-díjamhoz –, az ilyen protokolláris értékrend elismerése talán még jobban hangsúlyozza a másik hiányát.) Hogy a sajtó milyen fontos szerepet tölthetne be a zene iránti igények felébresztésében, azt felesleges ismételnem. A Muzsika vitájában Ungvári Tamás már elmondta érvként egyik példámot: amikor az itthoni napilapokban – nem is mindegyikben – rövid híryanag jelent meg Balassa Sándor tavalyi párizsi zeneszerzői nagydíjáról, akkor az International Herald Tribune első oldalán, hosszú cikkben számolt be róla. De hadd tegyem most hozzá e „tájékoztatás” utóhatását. Balassa művét két egymást követő hangversenyen mutattuk be Pesten. Az elsón, ifjúsági bérletben diákok előtt játszottuk, a másodikon a Filharmónia egyik nagy bérletsorozatának keretében. S mi volt az eredmény? A felnőtt közönség, amelynek még sznob rétegét sem érte el a nemzetközi siker híre, nem tudta, mit kezdjen ezzel a gyönyörű zenével, már aki ott maradt, mert sokan szünet után távoztak. A fiatalok viszont, akik nyitott lélekkel és nyitott füllel közeledtek, akik még ösztönösen, vagy a „kodályi” pedagógiának köszönhetően tájékozódva az értékek rendjében, tombolva fogadták. A szerzőnek bizonyára kedvesebb ez a siker, de meg vagyok róla győződve, hogy kellő propaganda, tájékoztatás esetén a másik tábor is mozgósítható lett volna. Talán elhiszi, hogy nem azért agitálok, mert félek, elfogy a közönségem. Az én életemben még nem fog kihalni a koncertre járás, a zenehallgatás. Mégis jó lenne a fogékonyak, az érdeklődők felé kaput nyitni, bevonni őket a magyarázhatatlan csoda, a művészet bűvkörébe.

[Teljes lejátszási lista megtekintése \(12 felvétel\)](#)

© 1999 HUNGAROTON RECORDS LTD.

Teljes lejátszási lista megtekintése (6 felvétel)

© 1973 HUNGAROTON RECORDS LTD.

II. BÚCSÚ LEHEL GYÖRGYTŐL²

Búcsúzom Tőled Lehel György, drága Gyurikám. Búcsúzom mindazok nevében, akik itt maradtunk kifosztva, elszegényedve, elgyötörve. Kifosztva és elszegényedve távozásoddal, hiányod légüres terében. Elgyötörve, mert végig szenvedtük Veled az utolsó két és fél év csakis görög sorstragédiák mértékével mérhető csapásait. A végzetet, amely először Zsuzsára, majd közvetlenül Reád is lesújtott. Végig kínlódtuk Veled utolsó hónapjaid szenvedését, ahogy egyre nehezebben tudtál csak felemelkedni a megszokott karosszékből, ahogy egyre jobban küzdöttél a levegőért, ahogy egyre jobban nyomott le az ólmos fáradtság, s ahogy elfogytál, s végül kialudtál, mint egy gyertya.

Hiányod mint emberé, művészé és baráté immár pótolhatatlan. Keresem, keressük a vigaszt, mert e nélkül lehetetlen elviselni a csapást. S vigasztalhat a tudat, hogy szép életed volt. Szép volt, hiszen azzal foglalkoztál, ami kitöltötte életedet, amit mindenek felett szerettél, mi több, ami részed volt és aminek részévé váltál: ZENÉVEL. Körülvett és betöltött a zene, és csodás zenét varázsoltál. Ültem koncertjeiden Budapesten és Párizsban, és hány csodában volt részem, hányszor örülhettem Veled az ovációnak. Mindig kiváló zenész voltál, és életed utolsó szakaszára zseniális zenésszé értél, aki eljutott a világba, az igazi világhírré, de aki mindig csak a zene szolgálatában élt. Ennek részeként missziót teljesítve hordtad vállaidon a kortárs zene ügyét. Teljesítményed összeolvadt a magyar kultúra legjavához, legrangosabbjához tartozó kortárs,

² Muzsika, 1989/12.

Bartók utáni magyar zene felemelkedésével. Arthur Miller egy helyen azt írta, hogy az ember legfőbb vágya, hogy nyomot hagyjon maga után a világban még akkor is, ha csak nevének betűit vésheti egy jégablába. Te, Gyurikám, mély nyomot hagytál magad után, amely nem olvad el semmilyen beköszöntő tavaszon.

De közösségbe és közéletbe belefáradt korunkban nemcsak maradandó művészi teljesítményed és sikered vigasztal, hanem az is, hogy a szűkebb, intimebb emberi szférát tekintve is szép életed volt. Boldog házasságod Zsuzsáddal. Sok hányattatás után elért nagyon szép két utolsó évtized, amit gyakorta emlegettél. S nagyon teljes élet. Akik közelebben lehattunk, mindig csodáltuk rendkívüli nyitottságodat a világra. Mindenre kiterjedő érdeklődésedet, különleges befogadókészségedet. Mennyi jó regényt olvastál el. Mennyire foglalkoztatott a történelem és a gazdaság. Negyed századdal ezelőtt, barátságodat magam is ennek köszönhettem. De mennyire tudtál örülni egy hozzáértéssel megkomponált vacsorának, egy sör és ringli melletti vasárnap délelőtti beszélgetésnek. És általában és mindig: a barátságnak, az emberi közelségnek. Mert nyitott voltál mások gondjaira, mély empátiával élted át mások baját. Olyan barát voltál, akivel a legszerencsésebb esetben eggyel, kettővel hozhatja össze a sors az embert egy élet hosszú évtizedei során.

Mennyi minden merült el Veled a végtelen nemlétben. Csodás őszi hangversenyek Budapesten és Londonban. Mennyi nagyszerű zene rekedt Benned. Hány együtt töltött estét, nyarat veszítettünk. Egy régóta tervezett baráti „szemináriumot” A Kékszakállú herceg váráról, úgyszólván taktusonként végig beszélgetve a remekművet. Minderre már soha nem kerülhet sor. De mennyi mindent éltünk át együtt, mennyivel gazdagabbá tettél bennünket művészetekkel, emberségeddel, különleges intellektusoddal, meleg szép barátságoddal.

Őrizni fogunk, őrizni foglak magamban mindörökre.

Berend T. Iván